

میٹرووی سہرہ لڈان و پەرہ سہ نڈنی دہ ستور

ریبین مجہد سؤفی

ماموستا لہ زانکوی کویہ

لہ واقعی
نہ وروو پادا
شتیکی وا
لہ سہر
دہ ستور
نہ نووسراوہ
کہ شایانی
باسکردنئی،
ہہ روہا
سیستہ میکی
سیاسی وا لہ
نارادا نہ بووہ
کہ دان
بہ مافو
نازادیہ کاندان
بنیت

پاستہ و خؤ یا ناراستہ و خؤ، تا ژیان بہو کہ سانہ ببہ خشیت کہ لہ ژیر سیبہ ریدا بہ شیواژیکی تاییہ تی دہ ژین.

لہ سہر ناستی ہزیشدا "نیزوقرات" دہ ستور بہ ہؤی ئم ناسنامہ ٹورگانیہ وہ پیناسہ دہ کات، وای دادہ نیت کہ (پؤخی شارہ) و پاشان دہ ستیشانی ئو دہ سہ لاتہ دہ کات کہ دہ ستہ بہر دہ بی، بؤیہ دہ لئ: "ئوہ بہ دہ سہ لاتہ ئہ قل بہ سہر لہ شہوہ دہ چیت". ہر لہ و پئیوہ ندیہ دا ئہ رستؤ دہ لئیت: "دہ ستور دہ بی لہ گہ ل سروشت و پئیوہ ایستہ کانی کؤمہ لگادا بگونج و دہ بی نایہ کسانی سروشتی مرؤف لہ بہرچاوبگریئ. دہ ستور دہ بی لہ و خالانہ تی کہ خہ لک یہ کسانن، مافی یہ کسانیان بؤ لہ بہرچاوبگریئ، لہ و خالانہ شدا کہ نایہ کسانن دان بہ نایہ کسانیاندا بنیت". ئہ رستؤ توانی دہ ستوری (۱۵۸) ی دہ ولہ تی شاری یؤنان کؤبکاتہ وہ. بہم جؤرہ پروفیسؤر "بردو" دیتہ سہر ئو بروایہ کہ دہ ستور پیشتر لہ سہر دہ می گریکدا نامازہی بؤ کراوہ، بہ لآم بہ مانا سروشتیہ کہی، واتہ لہ زمانہ وانیدا، لہ سہر دہ می ناوہ راستدا کہ بہ قؤناعی دہرہ بہ گایہ تی (فیودالیزم) ناسراوہ، بہ تاییہ تی لہ واقعی ئہ وروو پادا شتیکی وا لہ سہر دہ ستور نہ نووسراوہ کہ شایانی باسکردنئی، ہہ روہا سیستہ میکی سیاسی وا لہ نارادا نہ بووہ کہ دان بہ مافو نازادیہ کاندان بنیت، یا خود مافی بہ شدار بوونی مرؤف لہ ژیان سیاسیا بسہ لمینئ، جگہ لہ و بہ لگہ نامہ بہریتانیہ، کہ بہ پہیمانی گہورہ (magna carte) ناسراوہ، کہ بؤ یہ کہ مجار لہ سالی ۱۲۱۵ز کینگ جؤن پادشای ئینگلتہرا پاش پاپہرینئیکی جہ ماوہری فہرمانئیکی واژؤ کرد، بہ لآم ہیندیک لہ نووسہرانی یاسای دہ ستوری لہ سہر ئو باوہ پہن کہ "پیبیہر گریگوری" یہ کہم کہ س بووہ پیش کؤتایی ہاتنی سیستہ می سیاسی و کؤمہ لایہ تی دہرہ بہ گایہ تی لہ سالی ۱۵۷۸ دا ئم وشہیہی بہ کارہیناوہ.

پروفیسؤر "بردو" پئی وایہ کہ بہ کارہینانی ئم وشہیہ بؤ یہ کہ مجار دہ گہریتہ وہ بؤ دانیشتنئیکی ئہ نجومہ نی گشتی بہریتانیا لہ ریکہ وتی ۱۶۸۸/۱/۲۸، کاتئ مہ لیک "جاکی دوہم" بہوہ تؤمہ تبار کرا کہ "ہولئ داوہ لہ دہ ستوری مہملکہ ت لابت". بہ لآم لہ کؤتایی

دیارہ دہ ولہ ت و یاسای دانراو، یان نووسراو (وضعی) میٹروویہ کیان ہہ یہ، ئہ گہرچی ماوہیہ کی کہ ہمیش جیاوازی ہہ بی لہ سہرہ لڈانیا ندا. سہ بارہ ت بہ یاسای دہ ستوریش، لہ روانگہ ی پیدایہ بوون و سہرہ لڈانیاہ وہ خاوہن میٹروویہ کی کؤنہ، ہہ ہمیشہ لہ دہ ولہ تدا رپورہ سمئیکی نہ نووسراوی دہنگ لہ سہر نہ دراو لہ نارادا بووہ کہ بہ جؤریک لہ جؤرہ کان دہ سہ لاتہ کانی حوکمرانی و ئہرک و مافہ کانی خہ لک و دانیشتنوانی ئہ و دہ ولہ تی لہ چوارچئیوہی داب (عرف) دا دہ ستیشان کردوہ. ہر لہ سہر دہ می پیش زایندا، گریکہ کان دہ ستوریان ناسیووہ، باشترین نمونہ ش بؤ ئم راستیہ، دہ ستوری دہ ولہ تی یؤنانہ، بہ تاییہ تی دہ ستوری ئہ سینا. گریکہ کان باوہ پیان و ابوو، ویکچوونیک ہہ یہ لہ نئیان ریکخستنی حوکمرانی و ٹورگانی بوونہ و ہری مرؤفدا. ئم ویکچوونہ لہ نئیان ریکخستنی دہ ولہ ت و پیکہاتہی ٹورگانی مرؤف لہ سہر دہ می گریکید لہ لایہن "نیومان" یشہ وہ ورووژنئرابوو، وہک دہ لئ: "گریکہ کان وای دہ بینن کہ ہہ مو دہ ستوریک خؤی وہک لکینراویک دہ دؤزیتہ وہ، بہو مانایہ کہ باس لہ پئیوہ ندیہ کانی ژیان دہ کات. ہہ مو دہ ستوریک رینوئینی پئوہی ژیان دہ کات و بہرہ و ئہوہ دادہ کشئ، بہ شیوہیہ کی

قونای دهره به گایه تی و (فئودالی) سهره تای سهره لادانی سهره ده می نوئگه ریدا، بیرۆکه ی ده ستور به سترایه وه به تیوریه کانی ئه و سهرده مه وه، به تایه تی تیوری گریبه سستی کومه لایه تی به جوریک که جه ختی له سهر پیویستی ده ق (نص) و بنه ما (قاعده) گه لیکی نووسراو ریخراودا ده کرد، چونکه پیشتر، داب (عرف) سهرچاوه ی بنه په تی بنه ماکانی ده ستور بوو. ده ستوره کان بنه مای خویمان ته نها له دابه وه وهرده گرت، به لام له گه ل هاتنه کایه ی سهرده می گورپانکاری له ئه وروپا و هاوکات له گه ل ئه وه دا، له دهره وه ی ئه وروپا و له ولایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکادا، پاش شه ری سهر به خوویی که له سالی ۱۷۷۶ پوویدا، بنه ماکانی دیموکراتی و حکومه تی هه لئیز دراوی گه ل تاقیکرایه وه. ئه م هه لومه رجه به سستی یاسا دانان (تشریح) ی خووش و ئاماده کرد. له سالی ۱۷۷۶-۱۷۸۰، چه ند ویلایه تی ده ستوری نووسراویان دانا و سالی ۱۷۸۷ یه که م ده ستوری نووسراوی ولایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکای فیدرالی دهرچوو.

شویشی فه رهنسا سالی ۱۷۸۹ پوویدا. پاش دوو سال واته له سالی ۱۷۹۱ دا ده ستوری نووسراوی فه رهنسی دهرچوو. سالی ۱۸۳۱ له به لجیکا یه که م ده ستوری نووسراو دانرا که تییدا ئازادی نووسین و پا دهریرین و کۆپو کۆبونوه گه رهنسی کرابوو، له هه مان سالی ئیشتا له ئیتالیا ده ستوری نووسراو دهرچوو. هه روه ها سالی ۱۸۴۸ بو یه که مجار سوپسرا ده ستوری خو ی له سهر بنه مای دیموکراتی و به شداری خه لک، به ریفراوندۆم له مافی دیاریکردنی چاره نووس دانا. له ئاکامی شه ری یه که می جیهانی و پووخانی ئیمپراتوریه ته کانی ئه لمانی، عوسمانی، روسی و دامه زرانی ده ولته نوویه کان، به تی کرای ئه م ده ولته تانه ده ستوری نووسراویان په سند کرد.

وه ک به دیارده که وی به شیوه یه کی گشتی ده ستور زیاتر له و کاته وه دهنوسریته که ده ولته ته که گورپانکاری زه ق و به رچا و به خو یه وه ده بیینی، بو نمونه ده ستوری ولایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکا دوا ی شه ری سهر به خوویی نووسراوه، هه روه ها پاش شه ری یه که می جیهانی چه ندین ده ولته نه ته وه یی له دایک بوون و ده ستوریان دانا، عیراق یه کیک له و ده ولته تانه بوو که پاش شه ری یه که می جیهانی پیکهات و سالی ۱۹۲۵، یه که م ده ستوری نووسراوی تایبه ت به خو ی دانا. ئه لمانیا ش پاش شه ری دووه می جیهانی په ره ی به ده ستوری خو ی داو ئیستا جگه له به ریتانیا و ئیسرا ئیل، که ده ستوره که یان نه نووسراوه، واته (عورفی) یه، ده کری بلین ته واوی ده ولته تان خاوه نی ده ستوری نووسراون.

که واته به و پیشینه میژووییه وه ده گه یه ئه و نه جامه ی که ده ستور دیارده یه کی شیاو و ده سکه وتی خه بات و تی کوشانی سه دان سالی مرقایه تی، به تایبه تی له ماوه ی دوو سه ده ی پابردوودا به پووخانی حکومه ته دیکتاتۆر سهره پۆکان و هاتنه گۆره پانی حکومه ته دیموکرات و ده ستورییه کان، که له م دوکۆمیتته یاسایی و سیاسیه دا سهره وه ری و

ده سه لات و مافه کانی خه لک به م شیوه یه بایه خیان پی ده درئ.

د. عبدالرحمان رحیم عبدالللا، محازات بو خوتندکارانی خوتسندی بالا - ماستر - زانکوی کویه، سالی ۲۰۰۴.

رئیزی نو، تورگانی یه کیتی نیشتمانی کوردستان، ژماره ۴ نیسانی ۱۹۹۰، (ل ۸)

د. حسن السعدی. دراسة في ظل الدستور العراقي في النسخة مركز دراسات جنوب العراق المقترح، ۲۰/۹/۲۰۰۵، ل ۲.

دکتر عبدالرضا الطعان، ملاحضات أولیة حول تعریف الدستور، وهرگترانی سایر زه شید، چاپخانه ی کوریل، سهرچاوه ی وهرگتران، مجله الحقوتی، العددان ۳ - ۴، چاپی یه که م، ۲۰۰۴، ل ۲۷.

هه مان سهرچاوه، ل ۲۸.

هه مان سهرچاوه، ل ۳۳.

نازاد وده ده یگی، فه ره نه نگی رامیاری نیگا، هه ولیر ۲۰۰۵، به ریزه به ریه تی چاپخانه ی زۆشینی هه ولیر، زنجیره کتیب (۱۹۷)، ل ۳۰.

سهید تایه ر هه مه نه مین، ده ولته ی یاسا، سلیمانی ۲۰۰۳، چاپی یه که م، بلاژکراوه کانی مه که به یی یو هوشیاری ی. ن. ک، ل ۲۷.

دکتر عبدالرضا الطعان، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۲۷.

له سالی (۱۲۱۵) کینگ چون پادشای نینگه لته ره پاش وابه رینیکی جه ماوه ری فه رمانیکی واژوو کرد که به (mango carte) به ناروانگه و تین دا بو یه که مجار نه جومه نیک بو نوتنه ریه تی په رله مان پیشینی کراوه.

دکتر عبدالرضا الطعان، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۲۲ - ۲۴.

هه مان سهرچاوه، ل ۲۵.

الدکتور اسماعیل مرزوه، مبادی القانون الدستوری والعلم السياسي، چاپی سنیهم، به غداد ۲۰۰۴، داراعلان لفنون و الاداب و النشر، ص ۶

سهید تایه ر هه مه نه مین، ده ولته ی یاسا، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۷۲ تا ۷۴

نازاد وده ده یگی، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۲۰۲

هه مان سهرچاوه، ل ۲۰۲

نازاد وده ده یگی، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۲۰۲

سهید تایه ر هه مه نه مین، سهرچاوه ی پیشوو، ل ۷۲ تا ۷۴

ناوی نووسر نه نووسراوه، هاره یه مانی شارستانی بو هه لئیزاردنی نازاد، دستور بو هه مان، ۲۰۰۵، ل ۷

ده ستوری ولایه ته یه کگرتوه کانی ئه مریکا دوا ی شه ری سهر به خوویی نووسراوه، هه روه ها پاش شه ری یه که می جیهانی چه ندین ده ولته تی نه ته وه یی له دایک بوون و ده ستوریان دانا.

ئیس تا جگه له به ریتانیا و ئیسرا ئیل، که ده ستوره که یان نه نووسراوه، واته (عورفی) یه، ده کری بلین ته واوی ده ولته تان خاوه نی ده ستوری نووسراون.

له
به لجیکا
یه که م
ده ستوری
نووسراو
دانرا که
تییدا
ئازادی
نووسین و
را
ده رپرین و
کۆرو
کۆبونوه
گه رهنسی
کرابوو

پۆرش:

له ژماره ی پیشوودا و له بابته ی (رهوشی کورد له ئه رمینیا) سهرچاوه ی بابته که ("القافله" ۵ وهزاره تی رۆشنبیری هه ریمی کوردستان) هه وه ک صوت کوردستان .

